

Józef Grochulski,¹
Henryk Ruszczyk²

Praktyki pedagogiczne w kształceniu studentów – przyszłych nauczycieli matematyki

Problemy kształcenia nauczycieli i praktycznego przygotowania do zawodu znajdują swoje odbicie zarówno w literaturze ogólnopedagogicznej i specjalistycznej (np. seria *Problemów Studiów Nauczycielskich*) i w programach wielu spotkań, konferencji i sympozjów naukowych.

Na przestrzeni lat poglądy na praktyczne przygotowanie studentów do roli nauczyciela znacznie się zmieniały.

W okresie po II Wojnie Światowej w polskim systemie kształcenia nauczycieli przygotowanie praktyczne traktowano jako rzecz dodatkową do wykształcenia ogólnego. Realizowano je na zajęciach praktycznych organizowanych w szkołach pod kierunkiem doświadczonych nauczycieli, którzy również prowadzili większość zajęć z zakresu metodyk szczegółowych w liceach pedagogicznych, studiach nauczycielskich, czy wyższych szkołach pedagogicznych.

Zagadnienia praktycznego przygotowania kandydatów na nauczycieli znalazły się również w programie ogólnopolskiej konferencji poświęconej dydaktyce matematyki (WSP Kraków, 1964). Warto zwrócić uwagę na wypowiedź Z. Krygowskiej dotyczącą kształcenia nauczycieli: „Nie można ograniczać studium metodyki nauczania matematyki do praktycznego („cechowego”) przygotowania studentów do pracy w szkole (na zasadzie mistrz – doświadczony nauczyciel przyucza do zawodu czeladnika – kandydata na nauczyciela). Takie przygotowanie jest bowiem nie tylko niewystarczające, ale wręcz szkodliwe”. I dalej: „Praktycyzm i tu nie jest opłacalny. Nigdzie chyba tak wyraźnie nie dostrzegamy w ostatnich latach prawdziwości tezy, że teoria bez praktyki jest martwa, a praktyka bez teorii jest ślepa, jak w nauczaniu matematyki. Nauczyciel, który zna tylko jeden program, jeden obowiązujący podręcznik, jedną realizację programu jest jak człowiek ślepy, który nabył wprawy w poruszaniu się w określonym układzie ulic, ale staje się bezradny w okolicy dłań nowej”.

Tak więc w latach sześćdziesiątych obserwuje się wyraźne tendencje do innego bardziej teoretycznego traktowania dydaktyk przedmiotowych. Sytuacja ta miała wpływ na określone zmiany w systemie praktycznego przygotowania studentów do pracy w szkole.

Sprzyjało temu także stanowisko Ministerstwa Oświaty, które w 1966 roku wydało „Wytyczne w sprawie praktyk pedagogicznych”. Omówiono w nim cele i rodzaje praktyk, rolę i zadania szkoły ćwiczeń i szkół realizujących praktyki ciągłe studentów, obo-

¹ Józef Grochulski, dr – Akademia Świętokrzyska w Kielcach.

² Henryk Ruszczyk, dr – Akademia Świętokrzyska w Kielcach.

wiązki uczelni kierujących studentów na praktyki, dokumentację praktyk i sposób ich zaliczania.

Profesor B. Nowecki uważa, że: „jest to chyba pierwszy i ostatni dokument, wydany centralnie i całościowo regulujący problematykę praktyk pedagogicznych.(...) Można zaryzykować twierdzenie, że gdyby szkoły wyższe kształcące nauczycieli realizowały w pełni zalecenia zawarte w omawianym dokumencie, problem praktyk pedagogicznych nie wracałby permanentnie na posiedzenia i konferencje zarówno gremiów decydujących jak i opiniujących”.

W latach siedemdziesiątych system kształcenia nauczycieli, w tym także jego aspekt praktyczny ulegał kolejnym, głębokim zmianom. Świadczą o tym kolejne zarządzenia Ministerstwa Oświaty. Wydany w 1978 roku przez Ministerstwo Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki dokument „Wytyczne w sprawie organizacji praktyk pedagogicznych i ciągłych na nauczycielskich kierunkach studiów dziennych w uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych (Dz.U. 1-4121-1/78, 12 maja 1978 r.) nie jest tak całościowy jak poprzedni. Uwzględnia przede wszystkim praktyki ciągłe, porusza raczej zagadnienia formalne i nie uwzględnia istniejących więzi ze szkołą jako miejscem praktyki.

W innym dokumencie, w zaleceniach MNSzWiT określonych w liście do rektorów szkół wyższych z dnia 12 maja 1982 dotyczących organizacji roku akademickiego 1982/83 czytamy:

„Praktyki pedagogiczne powinny być realizowane w wymiarze 8-10 tygodni w odpowiednich proporcjach w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Każdy student powinien odbyć część praktyki w szkole podstawowej na wsi. Znosi się natomiast obligatoryjność praktyk wychowawczych na obozach i koloniach uczniowskich”

Problem praktyk pedagogicznych powraca ponownie w roku 1983. W wyniku ustaleń przyjętych na wspólnym posiedzeniu Prezydów Kolegiów Ministrów: Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Oświaty i Wychowania w dniu 2 lutego 1983, w dokumencie „Modyfikacja systemu kształcenia, doksztalcania i doskonalenia nauczycieli” znajdujemy następujące stwierdzenia: „Byłoby pożądane, aby większy niż dotąd wymiar godzin kształcenia pedagogicznego przesunąć na zajęcia praktyczne. Należy również szerzej niż do tej pory wykorzystać w szkołach wyższych dorobek nauczycieli szkół podstawowych i średnich włączając ich do zajęć dydaktycznych”. W dokumencie tym zaleca się także zwiększenie dotychczasowego wymiaru praktyk pedagogicznych ciągłych do 15-20 tygodni, ewentualne zmniejszenie liczby tygodni praktyk ciągłych proponuje się uzupełnić większą liczbą godzin praktyk śródrocznych. Ministerstwo Oświaty i Wychowania zobowiązało Kuratorium Oświaty i Wychowania do przydzielenia uczelniom kształcącym nauczycieli odpowiedniej liczby szkół ćwiczeń, zatrudnienia w nich wysoko wykwalifikowanej kadry pedagogicznej oraz zapewnienia tym szkołom odpowiedniego sprzętu i pomocy dydaktycznych (pismo z dnia 18 maja 1983 r. OP 31-07314-83). Dodatkowo MNSzWiT zobowiązało władze uczelni, jej odpowiednie jednostki organizacyjne do nawiązania kontaktu i współpracy z kuratorami w kwestii organizacji praktyk pedagogicznych studentów.

Przytoczone tu dokumenty charakteryzują w pewnym stopniu kierunki zmian w przygotowaniu studentów do roli przyszłych nauczycieli.

Obecnie zachodzą dalsze zmiany w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli w szkołach wyższych w związku z daleko idącą samodzielnością poszczególnych uczelni.

Nie bez znaczenia jest fakt, że wiele uczelni pedagogicznych przekształciło się w uniwersytety, co spowodowało zmianę specyfiki kształcenia, w którym niedocenia się wartości przygotowania praktycznego.

Takie podejście krytykuje prof. G. Trelński: „wszystko poza przygotowaniem teoretycznym traktuje się jako marnowanie zajęć, które (delikatnie mówiąc) zabiera cenny czas studentowi i wykładowcy, a przy tym podnosi koszt kształcenia. Z drugiej zaś strony trudności ekonomiczne stanowią dobry pretekst dla działań administracyjnych, dorażnych, ograniczających a nawet eliminujących ten aspekt kształcenia nauczycielskiego. W wyniku tego następuje zerwanie więzi między przygotowaniem praktycznym i teoretycznym, bez analizy skutków tych zabiegów dla przygotowania zawodowego studentów i przyszłości szkoły. Musimy być świadomi, że w niedalekiej przyszłości kandydaci na nie będą wybierać takiej uczelni, która nie daje rzeczywistego (a nie formalnego) przygotowania zawodowego”.

Wśród dydaktyków matematyki Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach panuje zgodność przekonań, że przygotowanie praktyczne jest nierozdzielną częścią dobrego programu kształcenia nauczycieli matematyki. Program taki powinien uwzględniać trzy poziomy celów kształcenia studentów:

Poziom I – obejmuje wiedzę i umiejętności oraz sprawności matematyczne; wiedzę i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki, dydaktyki ogólnej i szczegółowej – niezbędne dla zrozumienia matematyki szkolnej,

Poziom II – obejmuje specyficzne dla aktywności nauczyciela matematyki postawy intelektualne związane z organizowaniem procesu dydaktycznego,

Poziom III – obejmuje kwalifikacje intelektualne wykraczające poza aktywność matematyczną i nauczycielską, które uznajemy za niezbędne elementy wykształcenia ogólnego nauczyciela.

Za realizację tak rozumianego programu kształcenia praktycznego studentów odpowiadają wszyscy nauczyciele akademicy. Każdy z nauczycieli przedmiotów realizowanych w toku studiów powinien włączyć się w proces przygotowania studentów do roli nauczyciela, a właściwą organizację procesu nauczania-uczenia się, student powinien poznawać na wszystkich zajęciach.

Szczególne role w przygotowaniu praktycznym mają praktyki pedagogiczne. Zgodnie z rozporządzeniem MENiS z dn. 7.09.2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, praktyki pedagogiczne mają umożliwić studentom:

- poznanie organizacji pracy różnych typów szkół i placówek;
- nabycie umiejętności planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć;
- nabycie umiejętności prowadzenia obserwacji zajęć i jej dokumentowania;
- nabycie umiejętności analizy pracy nauczyciela i uczniów podczas wspólnego omawiania praktyk przez opiekunów praktyk i studentów;
- nabycie umiejętności analizowania własnej pracy i jej efektów oraz pracy uczniów.

Praktyki dzielą się na praktyki ciągłe i śródroczne. Naszym zdaniem szczególnie ważną rolę do spełnienia mają praktyki śródroczne, których realizacja podlega pewnym ograniczeniom, co krytykuje prof. G. Trelński: „Nauczanie matematyki dziś i kilka lat temu to dwa odmienne procesy. To inna matematyka i inne sterowanie jej uczeniem się przez młodzież szkolną. Wymuszany przez administrację sposób realizowania praktyki, w której przygotowanie praktyczne studentów jest składane na barki nauczyciela szkol-

nego (opiekuna) i redukujący rolę nauczyciela akademickiego do wizytowania niektórych zajęć swoich wychowanków jest nie do przyjęcia. Jest nienormalną sytuacją, w której wykładowca nie ma wpływu (bądź jego wpływ jest mocno ograniczony) na to, jaką koncepcję matematyki i jaki styl jej nauczania będzie wpajany studentom przez nauczyciela opiekuna danej grupy. To wypacza sens kształcenia.”

Nie oznacza to, że postulujemy rezygnację z opieki nauczyciela, chcemy by student w czasie trwania praktyki mógł realizować idee wypracowane w trakcie wykładów i ćwiczeń z dydaktyki matematyki.

Praktyka śródroczna powinna być podbudowana ćwiczeniami laboratoryjnymi prowadzonymi przez nauczyciela akademickiego. Tematyka tych zajęć obejmuje m.in.: propozycje studentów dotyczące przygotowania lekcji próbnych i analizę przeprowadzonych lekcji. Wyrażamy przekonanie, że głównie nauczyciel akademicki jest odpowiedzialny za lekcje prowadzone przez studentów w czasie praktyki.

Zdobyte w czasie praktyki śródrocznej doświadczenie studenci mają możliwość wykorzystać i rozwijać w trakcie planowo odbywanych praktyk ciągłych na różnych poziomach szkolnego nauczania matematyki. Zgodnie z planami studiów w Instytucie Matematyki Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach praktyki pedagogiczne studentów przebiegają według koncepcji przedstawionej na załączonym schemacie (patrz s. 161).

Uwzględniono na nim praktyki śródroczne i ciągłe, wskazując ilości godzin przeznaczonych na lekcje praktyczne studentów oraz hospitacje lekcji prowadzonych przez nauczycieli szkoły ćwiczeń czy szkoły, w której studenci odbywają praktykę ciągłą. Uwzględniono również określoną liczbę godzin przeznaczoną na zapoznanie studentów z innymi elementami życia szkoły (godziny te nazwane zostały „dodatkovymi”).

Propozycje przedstawione na schemacie podlegają co roku zmianom zmierzającym do lepszego przygotowania studentów do zawodu nauczycielskiego.

Dodajmy jeszcze, że ważną funkcję w przygotowaniu studentów do roli przyszłych nauczycieli matematyki, spełnia blok przedmiotów psychologiczno-pedagogicznych. W związku z tym uważamy, że programy tych przedmiotów winny wiązać się z programami przedmiotów kształcenia matematycznego i dydaktycznego oraz uwzględniać w znacznej mierze zapotrzebowania dydaktyk szczegółowych w tym dydaktyki matematyki. Widzimy wyraźnie potrzebę dyskusji i wypracowania stanowiska w tej niezwykle istotnej kwestii.

Literatura

- Krygowska Z. *Koncepcja powszechnego matematycznego kształcenia w reformach programów szkolnych z lat 1960-1980*, Kraków 1981.
- Nowak W. *Koncepcja ustalania celów kształcenia nauczyciela matematyki*, w: „Problemy studiów nauczycielskich”, z. 2, Kraków 1985.
- Nowecki B. *Praktyki pedagogiczne jako jeden z elementów przygotowania kandydatów do zawodu nauczycielskiego*, Kieleckie Studia Matematyczne, nr 6, WSP Kielce 1990.
- Treliński G. *Przygotowanie praktyczne nauczycieli matematyki, rzeczywistość i zamierzenia*, w: *Przygotowanie studentów do praktycznej realizacji funkcji dydaktycznej i wychowawczej we współczesnej szkole*, WSP Kielce, 1997.
- Krygowska Z. *Kierunki badań dydaktyki matematyki*, Dydaktyka Matematyki, t I, Warszawa 1982.

INSTYTUT MATEMATYKI
 AKADEMII ŚWIĘTOKRZYSKIEJ im. Jana Kochanowskiego

ROZKŁAD PRAKTYK ZAWODOWYCH KIERUNKU MATEMATYKA W INSTYTUCIE MATEMATYKI		STUDIA DZIENNE		STUDIA ZAOCZNE	
		matematyka z podstawami informatyki			matematyka z podstawami informatyki
		praktyka śródroczna	praktyka ciągła	praktyka ciągła	
LICENCJAT	semestr IV	15 szkoła podstawowa	65 wrzesień 3-tyg. Matematyka($\frac{2}{3}$) / informatyka($\frac{1}{3}$) szkoła podstawowa lub/i gimnazjum	-	
		1 lekcja praktyczna / tydzień	Lekcja 23 godz. Hospitacja 27 godz. Dodatkowe 5 godz.		
	semestr V	30 szkoła podstawowa lub/i gimnazjum	40 luty 2-tyg. Informatyka($\frac{2}{3}$) / matematyka($\frac{1}{3}$) szkoła podstawowa lub/i gimnazjum	180 szkoła podstawowa lub/i gimnazjum (informatyka $\frac{1}{3}$ poszczególnych ilości godzin)	
		2 lekcje praktyczne / tydzień	Lekcja 14 godz. Hospitacja 18 godz. Dodatkowe 8 godz.	Lekcja 60 godz. Hospitacja 90 godz. Dodatkowe 30 godz.	
	semestr VI	30 szkoła podstawowa lub/i gimnazjum 2 lekcje praktyczne / tydzień			
MAGISTERSKIE UZUPEŁNIAJĄCE	semestr I			30 szkoła średnia Lekcja 12 godz. Hospitacja 13 godz. Dodatkowe 5 godz.	
	semestr II	15 szkoła średnia	30 wrzesień 2-tyg. szkoła średnia		
		1 lekcja praktyczna / tydzień	Lekcja 12 godz. Hospitacja 13 godz. Dodatkowe 5 godz.		

